АЧЧИҚ ҚАЛАМПИР НАВЛАРИНИ ТАНЛАШ, ЭКИШ МУДДАТЛАРИ ВА СХЕМАЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ

Исматов Суннатулла Қувондиқ ўғли
Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти Бухоро илмий-тажриба станцияси илмий ишлар ва инновациялар бўйича директор ўринбосари.

Хушвақтов Нурбек Жумаевич
Қишлоқ хўжалиги фанлари доктори (қ.х.ф.д.), катта илмий ходим (к.и.х.). Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти илмий ишлар ва инновациялар бўйича директор ўринбосари.

Юсупов Баҳриддин Болтаевич
Сабзавот полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти Бухоро илмий-тажриба станцияси директори.

Аннотация. Ушбу тезисда аччиқ қалампир (Capsicum spp.) навларини маҳаллий тупроқ-иқлим шароитига мос танлаш, кўчатларни далага ўтқазиш муддатларини белгилаш ва экиш схемаларини мақбуллаштиришнинг агротехник асослари ёритилган. Навнинг эртапишарлиги, иссиқликка бардошлилиги, ҳосилдорлиги ва мева сифати билан бир қаторда кўчат ёши, тупроқ ҳарорати, қатор оралиғи ва ўсимлик зичлигини комплекс баҳолаш зарурлиги асосланади. Таклиф этилган тажриба тартиби ҳудудий тавсияларни ишлаб чиқишга хизмат қилади.

Калит сўзлар: аччиқ қалампир, нав танлаш, экиш муддати, экиш схемаси, кўчат, ўсимлик зичлиги, ҳосилдорлик.

Аннотация. В тезисе рассмотрены агротехнические основы подбора сортов острого перца (Capsicum spp.) с учетом местных почвенно-климатических условий, определения сроков высадки рассады и оптимизации схем размещения растений. Обоснована необходимость комплексной оценки скороспелости, жароустойчивости, урожайности и качества плодов, возраста рассады, температуры почвы и густоты стояния растений. Предложен подход к полевым испытаниям для разработки региональных рекомендаций.

Ключевые слова: острый перец, подбор сортов, сроки посадки, схема посадки, рассада, густота растений, урожайность.

Abstract. This thesis outlines agronomic principles for selecting hot pepper (Capsicum spp.) cultivars suited to local soil and climatic conditions, identifying appropriate transplanting periods, and optimizing plant spacing. It emphasizes the integrated assessment of maturity, heat tolerance, yield, fruit quality, seedling age, soil temperature, and plant density. A field-trial framework is proposed to support region-specific recommendations.

Keywords: hot pepper, cultivar selection, planting date, plant spacing, seedlings, plant density, yield.

© 2026 Worldly Knowledge.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

КИРИШ

Аччиқ қалампир сабзавотчилик ва қайта ишлаш саноати учун аҳамиятли экин бўлиб, унинг мевалари янги, қуритилган ҳамда қайта ишланган ҳолда истеъмол қилинади. Маҳсулот сифатини белгилайдиган асосий омиллардан бири навнинг генетик хусусиятлари, шунингдек, унинг муайян иқлимда ўсиш ва ҳосил тугиш имкониятидир. Қалампирнинг иссиқсеварлиги сабабли кўчат ўтқазиш муддатини нотўғри танлаш совуқ таъсири, кўчат тутишининг пасайиши ёки гул ва тугунчалар тўкилишига олиб келиши мумкин [1, 3].

Экин майдонида ўсимликларнинг жойлашуви ёруғлик, озуқа ва намликдан фойдаланишга, касалликларнинг ривожланиш хавфига ҳамда меҳнат сарфига таъсир кўрсатади. Қатор оралиғи ва туп оралиғини бир хил меъёрда барча навларга қўллаш мақбул эмас, чунки паст бўйли эртапишар ва кучли ўсувчи навларнинг биологик талаблари фарқ қилади [1, 4]. Тезиснинг мақсади — аччиқ қалампир навларини танлаш, экиш муддатлари ва схемаларини баҳолаш бўйича илмий асосланган ёндашувни шакллантириш.

АСОСИЙ ҚИСМ

Навларни танлаш мезонлари. Дастлаб маҳаллий шароитда етиштириш учун мўлжалланган нав ва дурагайларнинг эртапишарлиги, ўсимлик баландлиги ва шохланиши, мева шакли, ранги, ўткирлик даражаси, товарбоплиги, ҳосилни қайта-қайта теришга мослиги ҳамда асосий касалликларга чидамлилиги баҳоланади. Генетик ресурсларни қиёсий тавсифлашда Capsicum учун ишлаб чиқилган халқаро дескрипторлардан фойдаланиш натижаларнинг бир хил тартибда қайд этилишини таъминлайди [2]. Нав танлашда фақат энг юқори умумий ҳосилга эмас, балки товарбоп ҳосил улуши ва маҳсулотнинг бозор талабига мослигига ҳам эътибор қаратиш лозим [1].

Экиш муддатини аниқлаш. Аччиқ қалампирни очиқ майдонга кўчат қилиб ўтқазишда календар санагагина таяниш ўрнига кечки совуқ хавфи ўтиши, тупроқ етарлича исиши ва яқин кунлар об-ҳаво прогнози инобатга олинади. Ҳудудга қараб баҳорги эрта, ўрта ва кеч муддатлар алоҳида вариант сифатида синовдан ўтказилиши мумкин. Ҳаддан ташқари эрта ўтқазиш совуқдан зарарланиш эҳтимолини оширади; кеч муддат эса вегетация даврини қисқартиради ва юқори ёзги ҳароратга тўғри келиши мумкин [1, 3]. Кўчатларни чиниқтириш, тупроқ намлигини меъёрлаш ва ўтқазилган заҳоти суғориш уларнинг тез тутиши учун муҳимдир [3, 8].

Экиш схемаларини қиёслаш. Тажрибада 70 × 30 см, 70 × 40 см ва 90 × 40 см каби схемалар бошланғич вариантлар сифатида қаралиши мумкин; улар барча ҳудудлар учун тайёр агротехник меъёр эмас. Ушбу схемаларда назарий кўчат сони мос равишда гектарига тахминан 47,6 минг, 35,7 минг ва 27,8 минг тупни ташкил этади. Бунда эгат шакли, томчилатиб суғориш тизими ва механизация имкониятлари ҳам ҳисобга олинади. Тадқиқотларда ўсимлик зичлиги ўзгариши бир туп мева сони, мева ўлчами ва майдон бирлигидан олинадиган ҳосилга турлича таъсир кўрсатиши қайд этилган [4–6].

Тажрибани ташкил этиш. Нав (А омил), кўчат ўтқазиш муддати (Б омил) ва экиш схемаси (В омил) иштирокида уч омилли дала тажрибасини камида уч такрорда ташкил этиш таклиф этилади. Ҳар бир вариантда кўчатларнинг тутиш фоизи, гуллаш ва биринчи теримгача кунлар сони, ўсимлик баландлиги, бир тупдаги мевалар сони, товарбоп мева массаси ва гектардан олинган ҳосил ҳисобга олинади. Ҳосилни баҳолашда барча теримлар йиғиндиси олиниб, вариантлар ўртасидаги фарқлар статистик таҳлил қилиниши зарур. Намлик ва озиқлантириш режими имкони борича бир хил сақланади, акс ҳолда улар асосий омиллар таъсирини бузиши мумкин [7, 8].

© 2026 Worldly Knowledge.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Натижаларни талқин қилиш. Энг самарали схема фақат кўчатлар сони кўплигига қараб белгиланмайди: зич экишда бир туп ҳосили камайиши, сийрак экишда эса майдондан олинадиган умумий ҳосил етарли бўлмаслиги мумкин. Шунинг учун товарбоп ҳосил, сувдан фойдаланиш самарадорлиги, кўчат ва парвариш харажатлари ҳамда соф даромад биргаликда қиёсланади. Қалампир турлари ва навларида ўсимлик зичлиги таъсирининг фарқланиши илмий манбаларда кўрсатилган [4–6]. Мақбул вариант ҳар бир агроиқлим зонаси ва нав гуруҳи учун алоҳида аниқланиши керак.

ХУЛОСА

Аччиқ қалампир етиштиришда нав, кўчат ўтқазиш муддати ва экиш схемаси ўзаро боғлиқ омиллар ҳисобланади. Нав танлашда эртапишарлик, иқлимга мослашувчанлик, мева сифати ва касалликларга чидамлилик устувор мезонлар бўлиши керак. Экиш муддати тупроқ ва ҳаво ҳароратига ҳамда совуқ хавфига мувофиқ танланади. Ўсимликларни жойлаштириш зичлиги эса товарбоп ҳосил ва иқтисодий самарадорлик асосида баҳоланади. Таклиф этилган уч омилли дала синови маҳаллий шароит учун асосланган агротехник тавсиялар ишлаб чиқишга имкон беради. Ушбу тезис адабиётлар таҳлили ва тажриба таклифига асосланган; унда ўтказилмаган дала синовларининг натижалари келтирилмаган.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Bosland, P. W., & Votava, E. J. (2012). Peppers: Vegetable and spice capsicums (2nd ed.). CABI.
2. International Plant Genetic Resources Institute, Asian Vegetable Research and Development Center, & Centro Agronómico Tropical de Investigación y Enseñanza. (1995). Descriptors for Capsicum (Capsicum spp.). IPGRI.
3. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). Hot pepper seed and crop production in the Bahamas. https://www.fao.org/4/y5259e/y5259e06.htm
4. Salau, A. W., Hammed, O. B., Makinde, E. A., & Olosunde, O. M. (2019). Growth and fruit yield of pepper species as affected by plant spacing. FAO AGRIS. https://agris.fao.org/search/en/providers/122535/records/65dfcd5f0f3e94b9e5dc64b7
5. Ekwu, L. G., & Okporie, E. O. (2007). Effect of plant spacing and nitrogen fertilizer on the growth and yield of pepper (Capsicum annuum L.). FAO AGRIS. https://agris.fao.org/search/es/records/6903497cb901ffe5ca654dd1
6. Mwamba, D. K., Itulya, F. M., & Waithaka, K. (1995). Influence of spacing and phosphorus fertilisation on fresh yields of sweet peppers. FAO AGRIS. https://agris.fao.org/search/en/records/64722a572a40512c710f4dc0
7. Allen, R. G., Pereira, L. S., Raes, D., & Smith, M. (1998). Crop evapotranspiration: Guidelines for computing crop water requirements (FAO Irrigation and Drainage Paper No. 56). FAO.
8. Maynard, D. N., & Hochmuth, G. J. (2007). Knott's handbook for vegetable growers (5th ed.). John Wiley & Sons.

© 2026 Worldly Knowledge.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.